

TUDOMÁNY.

OESTERREICHER JÓZSEF MANESZ, A BUDAPESTI EGYETEM ELSŐ ZSIDÓ ORVOS-DOKTORA.¹⁾

Néhány hónap mulva százötven éve lesz annak, hogy egy óbudai zsidó családban született azon férfi, ki mint zsidó az első volt, kit magyarországi egyetemen doktorrá avattak és kinek emlékét ma itt, a magyar zsidóság nagyreményű succrescentiája előtt feleleveníteni akarom, nehogy a mult idők homályába már el-eltűnő alakja teljesen feledésbe menjen. És úgy hiszem, felolvasásom tárgyánál talán méltóbbat nem is szemelhettem volna ki magamnak, mint éppen azon férfit, ki mint első, honi egyetemen promoveált zsidó orvos-doktor hivatásbeli, humánus és egyéb derekas működése által becsületesen rászolgált arra a közbecsülésre és népszerűségre, melylyel őt kortársai valláskülönbség nélkül kitüntettek.

E férfi, Oesterreicher József Mánesz 1756-ban jött a világra és nevelkedése oly korba esik, melynek rövid ecsetelése elengedhetetlenül szükséges, ha azt akarjuk, hogy fényes alakja korának sötét háttéréből kellőképen kidomborodjék.

Gyermekkora abba az időbe esik, melyben Mária Terézia legnyomasztóbban éreztette zsidó alattvalóival az irántuk soha el nem titkolt ellenszenvét. Őseinknek akkor a kereskedelmet és ipart kivéve, nem volt tere, melyen akaratukkal és tehetségükkel érvényesülhettek volna. Az iskolák kapui, az elemi iskoláktól kezdve egészen fel az egyetemig előttük el voltak zárva, noha törvénybe ezt soha, sehol nem iktatták. A Mária

¹⁾ Felolvastatott a Magyar Zsidó Ifjak Egyesületében m. e. november hó 25-én.

Terézia által 1777-ben kiadott Ratio Educationis 353-ik paragrafusa ugyan azt mondja, hogy *minden vallású* szülő gyermekeit a katolikus iskolákba küldheti, de e kitétel: »minden vallásu« zsidókra bizony nem vonatkozhatott, mert azon iskolák oly irányuak voltak, hogy zsidó szülők gyermekeiket azokba nem küldhették.

A kormány és főképen a papság is oly ridegséget tanúsított őseink iránt, hogy ha itt-ott köztük csak némi jelét látták annak, hogy iskoláikban, az úgynevezett chéderekben, világi művelődésre is törekszenek, nyomban panaszt emeltek ez ellen a helytartóságnál, amint azt pl. a váczi püspök a pestmegyei Izsákon lakó zsidók ellen tette.¹⁾ Ily körülmények közt nagyon természetesen kell hogy tekintsük azon tényt, hogy azon időben középiskolai és egyetemi tanulók közt minálunk zsidók nem akadtak, holott más országokban, nevezetesen Olaszországban és Hollandiában, sőt Németországban is már a XVII-ik században is voltak zsidó egyetemi hallgatók.

De mit is keresett volna zsidó ifju a Jezsuiták által vezetett nagyszombati egyetemen, melyet Pázmány Péter azon czéllal alapított, hogy általa a katolikus vallást Magyarországon terjessze²⁾ és hol 1769-ig csak theológiai, bölcsészeti és jogi fakultás volt?

A theológiai előadásokat zsidó tanuló eo ipso nem hallgathatta; a bölcsészetiakat sem, mert azok is oly keresztény szellemmel voltak telítve, mint amilyent az egyetem felekezeti jellege joggal követelt; maradt volna csak a jogi szakma, de ez sem vonzotta a zsidó ifjakat, miután az ügyvédi pálya előttük teljesen elzárva volt.

Megváltozott azonban némiképen a helyzet, midőn 1769-ben a nagyszombati egyetemet — királyi intézetté válván — orvostani szakkal kiegészítették és az 1771. május 6-án kibocsátott helytartósági intimatum³⁾ elrendelte, hogy mindazon physicusok, sebészek és szülészek, kik Magyarországon, mint physikusok, sebészek és szülészek működni akarnak, kötelesek magukat a nagyszombati egyetemen megvizsgáltatni

¹⁾ Fináczy, A magyarorsz. közokt. története I. 253.

²⁾ »... et catholicam religionem in Hungaria propagare.«

³⁾ Merkur v. Ungarn 1787. 109. l.

és approbáltatni, mely kötelesség alól csak a bécsi egyetemen nyert képesítés menthet fel. E rendeletnek a hazánkban működő sok zsidó chirurgus is akart megfelelni, hogy ők is Nagyszombatban approbációt és diplomát szerezhessenek. Merész áhítás volt az akkor tőlük, különösen ha szem előtt tartjuk azt, hogy ezen »a Magyar Róma« epithetonjával ékesített város a zsidógyűlöletben akkor meg túltett a katholicizmus anyavárosán: Roma la sanctá-n is és egy 1755-ben megerősített és megszigorított privilegiumának alapján zsidót városi területére lépni nem engedte. Csak II. József, Mária Terézia fenkölt és lánglelkű kormánytársának erélyes fellépése folytán engedte Nagyszombat városi tanácsa, hogy zsidó orvosjelöltek a vizsga letétele végett a városba jöhetnek és egy ideig ott maradhassanak. Így tehát már az 1776., 1777. és 1778-iki évekből származó egyetemi anyakönyvekben akadunk zsidó orvosjelöltek neveire is.¹⁾ Rendes egyetemi hallgatókká azonban zsidók még most sem lehettek, mivel az egyetemi polgári esküt akkor a keresztény vallás oly alaptételére kellett letenni, mely zsidó részről azonos lett volna vallásának megtagadásával.²⁾ Csak 1787 után, miután II. József a régi eskümintát megszüntette, nyíltak meg előttük az egyetem kapui. Két magyarországi zsidó ifju, névszerint a mi Oesterreicherünk és a pozsonyi Löw Salamon, kik már előbb készültek egyetemen orvosi pályára, e miatt kénytelenek voltak a bécsi orvosi facultásba iratkozni, hol zsidókat inkább bocsátottak doktórátusra, mint protestánsokat, mert az ottani egyetem consistoriuma »a zsidó embert távolról sem tartotta oly veszedelmesnek, mint a protestánst«.³⁾ Különben nálunk sem bocsátottak eleinte protestánsokat orvosi vizsgákra, de egy 1772 szeptember 7-ikén kelt helytartósági rendelet kényszerítette a nagyszombati egyetemi tanácsot, hogy protestánsokat és más akatholikusokat is ilyen promotióra engedjenek.

Ilyenek voltak, tisztelt uraim, a világi tanulmányok viszonyai a zsidóra nézve.

Nézzük már most, milyen volt azon családi milieu, melyből az első magyarországi zsidó doktor kikerült.

¹⁾ Merkur v. Ungarn 1786. 194 l.

²⁾ Jövő 1897 febr. 19.

³⁾ Wolf, Gesch. d. Jud. in Wien 87 l. és Fináczy i. h. 57 l.

Maga azon tény, hogy a fiatal Manesz József művelődési menete nem az őseinktől akkor általánosan és rendszeresen követett csapáson haladott, azt mutatja, hogy nem olyan átlagcsaládból származott.

Atyja Oesterreicher Lázár Mózes, igen tekintélyes, felvilágosodott és korszerű műveltséggel bíró ó-budai zsidó volt. 1770 körül, mint a korona-uradalom ser- és szeszfőzdéjének bérlője és egy 1771-ben kelt okiraton, mint az ó-budai cameralis regale-ügyek igazgatója is szerepelt.¹⁾ Hogy milyen tekintélyben állhatott ő akkor a hatóság előtt is, arról legjobban tanuskodik azon tény, hogy a Mária Terézia által 1773-ban bevont jezsuita alapból sok nemes és polgárember között kölcsönképen ő is 3000 forintot kapott.²⁾ Azonban nemsokára tönkre ment, mire közgazdasági tervezetésre adta magát és majdnem minden évben új meg új projectumokkal állított be a kormányhoz, amint erről az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat ez idei Évkönyvében is olvashatunk. Fivére Oesterreicher Sándor is kivált hitfelei közül. 1764-ig ő volt az osztrák dohányjövedéknek főbérlője és a hétéves háború alatt a hadsereg nagyvállalkozású szállítója.³⁾

Ilyen kereskedelmi szellemmel és világi törekvésekkel telített légkörben vált ifjává Oesterreicher Mánesz József, a leendő orvos-doktor. Az ó-budai zsidó község ezen időtájtban egyáltalában a magyarországi zsidóság kereskedelmének egyik góczpontja volt. Az ország szívében egy hatalmas hajózható folyó mellett és két nagy város tőszomszédságában feküdvén, mintegy praedestinálva volt arra, hogy a termékeny alföldről kivitelre kerülő és zsidóktól összevásárolt terményeknek, úgymint gabona, dohány, bőr stb.-nek fő lerakódó-helye legyen. Óbuda tehát, addig míg a zsidóknak Budán és Pesten való letelepedésük meg nem engedtetett, nagy kereskedelmi emporium volt, miáltal az ottani zsidó családokban bizonyos világi szellem és jómód uralkodott, mely főképen az Oesterreicher családban is mutatkozott. Atyai házában a mi Oesterreicherünk mindamellet szigorú vallásos, de korszerű nevelésben részesült. Megtanulta a Szentírást és valamit a talmudból is;

¹⁾ Nyitram. levéltár. Iratok XXIX/7500.

²⁾ Marczali, II. József és kora 166 l.

³⁾ Trebitsch, קורות העתים és Nyitram. levéltár. Iratok X/2857.

tizennegyedik évétől kezdve azonban kizárólagosan csak világi tanulmányokkal foglalkozott.¹⁾ Csakhamar hozzáfogott a humaniora-tárgyak tanulásához és felvilágosodott szülei, valamint rokonai csak biztatták arra, noha a zsidóknak a nagy társadalomból való kizáratása miatt jövőjéről még nem tudtak maguknak képet alkotni. E miatt később megint arra akarták bírni, hogy ő is inkább kereskedői pályára lépjen. A fiatal ember azonban nem hagyta magát ideális törekvésében eltántorítani és miután az egyetemi előadások hallgatására képesítve lett, elhatározta, hogy orvosi pályára lép. Bécsbe ment, hol egynehány éven át az ottani egyetem orvostani előadásait hallgatta. Visszatérvén szülővárosába, a budai egyetemen *Winterl*, a híres botanikus és vegyész előadásaira járt és ezen tudós tanár leczkéi úgy hatottak a mi orvosnövendékünkre, hogy itt szívta magába a kémia és az összes természettudományokért való rajongását.

Hogy milyen hév, milyen energia és milyen szívósság kellett különösen akkor ahhoz, hogy zsidó ifju a jövőre való reménytelenség és a jelen nélkülözései között — atyja és egész családja időközben elszegényedett — állhatatosan és lankadatlanul ilyen pályára törekedjék, arról mi epigonok csak gyenge fogalmat alkothatunk magunknak.

Huszonnégy éves volt, midőn egyetemi tanulmányait befejezte és az óbudai zsidó község őt kórházi orvosnak kinevezte. Lelkes és buzgó kórházi működése mellett, melyért vajmi csekély fizetést kapott, tudományosan foglalkozott a budai ásványvizek elemzésével, miről latinnyelvű dissertatióját is megírta, még pedig ezen cím alatt: *Analyses aquarum budensium praemissa methodo clarissimi professoris Winterl. Budae 1781.*

Nem oly ephemer-értékű, vékonytartalmú tanulmány volt ez, amilyenek szárnyra kapott fiatal tudósok tollaiból évenként százszámra szoktak kikerülni, hanem egy vaskos és később 283 lapra bővített munka, melyben az összes budai, pesti és még egyéb forrásvizek — számszerint vagy 30-an — az akkori kémiai tudomány színvonalán álló kutatások és elemzések alapján latin nyelven leiratnak.

¹⁾ Reich, Beth-El I. 1. és 2. l.

A mai szakembert bizonyára szánalmas mosoly fogja el, ha a jelenleg már ismeretes elemek száma és a modern vegyészeti elemzési segédeszközei mellett Oesterreicher értekezésében a phlogiston-elméletből és a pálinkafőző-üsthöz hasonló destilláló lombikból levezetett vegyi alkatrészek képleteit olvassa. De hogy ő korának legkiválóbb vegyészei közé tartozott, bizonyítja azon tény, hogy a budai források elemzése után meghívást kapott nemzeti Sándor úrtól, az esztergommegyei Sárissápi dominium tulajdonosától, hogy a területen 1779-ben felfedezett török fürdőnek forrását elemezze ¹⁾ és hogy Winterl, híres tanára kéziratának egy részét Oesterreicher tanulmányában lenyomatta.

Doktori promotióra azonban még mindig nem bocsátották, ámbar II. József trónralépésével a zsidóságnak a birodalom égboltozatán már pirkadni kezdett a szabadabb idők hajnala. Csak egy évvel később, 1782-ben, február 21-én nyerhette meg a budai egyetemen orvos-doktori diplomáját, melyben dissertációjáról, valamint orvosi működéséről az óbudai zsidó kórházban dicsérő említés történt.

Hogy az akkori közvélemény mikép gondolt ezen Magyarországon első ízben előforduló és nem kevés feltűnést keltő esetről, arról szóljon a következő ujságközlemény, mely a Magyar Hirmondó 1782-iki évfolyamának 18. számában olvasható:

»A budai kir. universitas Ő felségétől különös parancsolatot vett az. éránt, hogy ezentúl az orvosi főbb szabadság, vagyis az orvos-Doktorság Nemkatholikusoknak is azon módon, valamint a Katholikusoknak megadassék. Most, mult Böjt előhavanak 21-ik napján abbeli méltósággal egy zsidó nemzetű s vallásu, Oesterreicher Mánesz József uram tiszteltetett meg. Nincs kétség benne, hogy ezen új rendtartás az Univerzitásnak virágzására ne fogna szolgálni. — A megnevezett Orvos-doktor, ki is nem régen a Budai és más azon vidékbéli orvosságos vizekről bő- és jeles remekírást adott világra, születésére nézve Budai, ennek utána pedig a Füredi savanyu viznél hivatalos Orvos léssen.«

Oesterreicher, kinek már akkor is, mint balneologus

¹⁾ Dissertációja, 253. l.

némi hirneve volt, tehát mindjárt promotiója után ki lett szemelve arra, hogy az időtájban még kezdetleges állapotban levő Fürednek hivatalos orvosa legyen és nemsokára azután Zalamegyének székhelyére, Zalaegerszegre meghívást kapott, hol a megyei kongregációban diplomáját felolvasták és elismerték.¹⁾

Munkájának 1784-ben kibocsátott második kiadásában már mint Physicus Fürediensis szerepel és így nyáron ott érvényesítette tudományát és tehetségét a szenvedő emberiség javára; télen pedig Óbudán, ahol »Monesch doktor« népies neve alatt nagy népszerűségnek örvendett. Azonban magasra törő lelke nemes ambíciójában a tudományos működésnek legfelsőbb gradusára szeretett volna jutni és 1785-ben a már akkor Pestre áthelyezett egyetemen a pathologiai tanszékért folyamodott. A kancellaria a folyamodást magától érthetőnek veszi és csak azon okadatolással utasítja el, hogy az állomás már be van töltve.²⁾ Mintha a csalódástól megsebzett szívére valami fájdalmat enyhítő irt akartak volna kenni, egy ugyanazon évben szeptember 12-én kelt királyi dekretummal megerősítették őt balatonfüredi physicusi állásában.

Megfosztva legszebb reményétől, melyről valaha álmodott, hozzálátott ő most egész tudásával és akaraterejével, hogy a még alig ismert Fürednek gyógyhatását, berendezését és hírét növelje, ami neki csakhamar sikerült is. Balatonfürednek népszerűsége, mely kivált a XIX-ik század első felében oly nagy volt, tulajdonképen az ő műve. 1784-től kezdve 1803-ig volt ő ezen, mágnásoknál, gentryknél és íróknál egyaránt kedvelt gyógyhelynek buzgó orvosi gondnoka. A fürdőnek egyre emelkedő és terjedő hírével emelkedett az ő híre és érdeme is a fürdő felvirágzása körül, mely érdemet a magy. királyi helytartótanács valamint a magyar udvari kancellaria több elismerő dekretumban méltatni is tudta. Híre nemsokára a birodalom határán túl is terjedt és 1797-ben a lipcsei gazdasági társulat és a jeni természettudományi társulat tiszteletbeli tagjának választották.

¹⁾ Ezen adatot és még néhány mást is Reich idézett művéből vettem.

²⁾ Marczali, Magy. Zs. Szemle 1884, 359. l.

Lelkiismeretes specziális fürdőorvosi működése mellett nem feledkezett meg általános emberbaráti kötelességeiről sem és így látjuk, amint ő már 1802-ben, alig 3 évvel azután, hogy Londonban az első himlőoltási intézetet megnyitották, Balatonfüreden nyilvános himlőoltási állomást létesített és azt kapcsolatban az általa már előbb ott alapított szegények gyógyintézetével fenntartotta. Ujsági cikkekben és hirdetésekben, valamint hivatalos hirdetményekben tudatta a megye lakosságával, hogy a himlőbetegségbe még nem esett gyermekeket Balatonfüredre hozzák, hol a szegények ingyen oltásban, lakásban és ápolásban részesülnek.¹⁾

De arról sem feledkezett meg Oesterreicher, hogy mivel tartozik felekezetének. Ő, a híres és az előkelő világtól keresett orvos, nem kicsinyelte első orvosi állását az óbudai zsidó kórháznál. Télen nagy odaadással személyesen látta el ottani orvosi tisztségét, nyáron pedig távolléte alatt saját költségén tartott ott helyettest.²⁾

Hogy Füred gyógyhatásának hírért külföldön is jobban terjeszsze, a fürdőhelyről egy németnyelvű ismertetést is írt, mely 1792-ben Bécsben ezen cím alatt megjelent: *Nachrichten von den Bestandtheilen und Kräften des Füreder Sauerbrunnens*. Tudományos therapiái kísérletei közben, melyek nagyobbára vegy-elemzésekkel jártak, felfedezte a magyar alföldön oly nagy mértékben előforduló sziksónak orvosi értékét, miről megint 1801-ben egy magyarnyelvű értekezés jelent meg tőle, melyet Petrik Magyarország bibliographiájában ezen cím alatt idéz: »Az általam ujonnan találtatott természeti magyar csudálatos sóval (*sal mirabilis nativus hungaricus*) való hasznos élésről orvosi tapasztalatok«,³⁾ mely kiadásból már egyetlenegy példány sincs már nyilvános könyvtárainkban.

Magyarországon lankadatlanul kifejtett áldásos orvosi működése után, 1803-ban, miután büszke művét, Füred erős fellendülését önmegelégedéssel láthatta, elhatározta, hogy Bécsbe költözködik. Hogy mi bírhatta arra a lépésre, hogy hazáját elhagyja, azt most, egy század lefolyta után, kideríteni nehéz

¹⁾ Zeitschrift v. u. f. Ungarn 1803. 91. l.

²⁾ Neuzeit, 1902. 87. l.

³⁾ I. M. I. T. Évkönyv, 1905. 260. l.

dolog. Pedig életrajzi és jellemzési szempontból érdekes volna azt a pszichologiai mozzanatot ismerni, mely őt arra indította, hogy hazájának hátat fordítson. Hogy Teréz nevű leánya, — Weikersheimnak, egy előkelő bécsi kereskedőnek és az ottani zsidó község egyik előjárójának felesége — az osztrák fővárosban lakott, az nem szolgálhat nekünk kielégítő lélektani ok gyanánt, ha tekintetbe vesszük, hogy dr. Oesterreicher akkor még férfikorának delelőjében állott és Bécsben sem ölbe tett kézzel élte életének még hátralevő 28 évét. A jelek — amint később látni fogjuk — inkább arra engednek következtetni, hogy az akkor lábra kapott új társadalmi szellem, mely előtt a szabadelvű józsefinikus szellemnek tágítani kellett, elviselhetetlenné tette előtte füredi hivatalos orvosi állását.

Bécsben eredményes vegyészeti kutatásainak érdemkoszorujába egy új babérlevelet fonott. 1810-ben sikerült neki oly készüléket összeállítani, melylyel bizonyos élelmiczikék — valószínűleg csak folyadékok — meghamisítását felismerni lehetett és melyet I. Ferencznek egy magánkihallgatáson bemutatni szerencsés volt. Az uralkodó meglegedésének és elismerésének jeléül egy arany burnótszelenczével ajándékozta meg.

Azonban ugyanazon esztendőben nagy csapás is érte. Hü élettársa meghalt és miután házi boldogsága ezáltal fel volt dulva, leányához Weikersheim Terézhez költözködött, ki őt végtelen gyermeki szeretettel és gyengédséggel gondozta és ápolta. Magánpraxisát, melyet addig még folytatott, most feladta és csak mint császári királyi kamerális főorvos működött még nagy sikerrel. Annál nagyobb mértékben folytatta most szaktudományos kutatásait.

1818-ban a kormány elé oly tervezetet terjesztett, mely szerint a Magyarországon oly nagy mennyiségben előforduló természetes glauber- vagy sziksóból szódát gyártilag lehetne előállítani. Terve oly tetszésben részesült, hogy ezért a nyakban hordozható nagy arany-éremérmét kapta és egyszersmind megengedték neki, hogy a bécsi orvostechnikai intézetet szódagyártásra felhasználhassa. Volt-e ezen vállalatának valamely gyakorlati eredménye, azt kideríteni a technologia történetének feladata.

Bécsben sem élt kizárólagosan a tudomány szolgálatában, ott is a humanismus apostola maradt, ott is fenntartotta

összeköttetését felekezetének vezérférfiaival, kik Bécsben az úgynevezett ezoterikusok, vagy a felvilágosodottak titkos köréhez tartoztak és kiknek modern művelődési hatása — amint más alkalommal kimutatni szándékozom — hazánkra is kiterjedt.¹⁾

1825-ben életének 70-ik évében, testi ereje hanyatlásának és közeledő végének előérzetében fellobbant benne a honvágy, mely mégegyszer Magyarországra vezette. Mindenekelőtt Óbudára szülőhelyére és első orvosi működésének színhelyére ment; innen Balatonfüredre, melyet atyai szeretettel szívébe zárt és mely számára két évvel előbb, 1823-ban egy 2480 forintnyi alapítványt tett, melynek kamatai e gyógyhelyet fölkereső katonák költségeinek pótlására szolgálnak.

Ezen alapítvány, valamint az ottani gyógyházak egyikén látható emléktábla mai napig is bizonyítják dr. Oesterreicher érdemeit e fürdőhely körül.

Mindhaláláig őrzött meleg zsidó érzését misem jellemzi jobban, mint végrendeletének ekképen hangzó első pontja: »Mint istenfélő szülőknek gyermeke és érettebb koromban tett alapos vizsgálódás alapján nyert azon meggyőződésémnél fogva, hogy az ember, ha a mózesi vallás erkölcsi alapelvei szerint él, összes kötelességeit Isten, fejedelem és embertársai iránt ép úgy teljesítheti, mint minden más vallású ember: *minden magánérdekem mellőzésével hű maradok őseim vallásához* és elrendelem, hogy holttestemet izraelita szertartás szerint helyezték örök nyugalomra.«

Ime, tisztelt uraim, talán az általa itt kiemelt »magánérdekének mellőzésében« találhatjuk a keresett kulcsot a már előbb említett talányszerű eljárásának megfejtésére, melylyel szeretett Füredét elhagyta és önkénytes száműzetésbe ment; talán őt, a derék és híres orvost is elakarták hitsorsosaitól hódítani. — 1831 december 14-én lehelte ki Bécsben nemes lelkét és vele »korának legkiválóbb orvosainak egyike« szállott sírba.²⁾

És ezzel tisztelt uraim lelki szemünk elé idéztem azon bold. férfit, ki 123 évvel ezelőtt, mint az első, doktorrá

¹⁾ V. ö. Wolf, *Gesch. d. Juden in Wien*, 116 l. és Löw, *Zur neueren Gesch. d. Juden in Ungarn* 1874, 87 l.

²⁾ *Ofner-Pester Zeitung* 1832, 2. sz. 15. l.

avatott zsidó orvos került ki a pesti alma-mater csarnokaiból és így első úttörője lett ő utána az egyetemi tanulmányok terére lépő hitsorsosainak; ki hazánk leghíresebb és irodalmilag legtevékenyebb orvosai közé tartozott, ki Balatonfüredet hazánk elsőrangú és nagyon látogatott gyógyhelyévé tette és ki a himlőoltást nálunk nagy erélylyel és lankadatlan buzgalommal honosította.

És ezen kiváló orvos és tudós mindmáig nem talált még helyet Magyarország irodalmi pantheonjában: a nagyszabású Pallas Lexikonban, sem nem a most Amerikában angol nyelven megjelenő, de már végefelé haladó monumentális Jewish Encyclopediában, noha bennük már sok más deus minorum gentium életrajzíróra és méltatóra akadt. Pedig minálunk már vagy negyven évvel ezelőtt állított neki rövid életrajzi emléket bold. Reich Ignác a pesti izr. hitközségnél működő derék tanító, az ő németül írt Beth-El című művében, melyből egy néhány sovány adat később Wurzbach biographiai Lexikonjába és egy évvel ezelőtt Színnyei József »Magyar Irók Élete és Munkái« című vállalkozásába is átszármazott.

Jelen soraimban azonban, amelyeket itt — Önök előtt tisztelt uraim — felolvasni szerencsém volt, csak össze akartam foglalni az általam gyűjtött ismert és ismeretlen adatokat életéről, hogy ezen derék és kiváló férfiú születése most beálló 150-ik évfordulójának alkalmából egy új és teljesebb életrajzzal megemlékezzünk.

Budapest.

MANDL BERNÁT.

BUDA VÁROSA EGY XVI. SZÁZADBELI RESPONSUMBAN.

Sokáig vitás és kétes volt, vajjon a XVI—XVII. század neves responsumíróinál előforduló *בירן* vagy *בירא* (Isserlein Izrael responsgyűjtm. 139. és 147. sz. és Samuel di Medina 40. sz.)¹⁾ városa alatt a magyar birodalom főszékhelye és a török hódoltság idejében a török uralom főhelye értendő-e, vagy pedig a török fennhatósághoz tartozó Viddin (l. Lőw L. és Steinhardt, Ben

¹⁾ V. ö. Büchler S., A zsidók története Budapesten, 59. l.